

Дивовижний життєпис Василя Вишиваного

(Терещенко Ю., Осташко Т. Український патріот з династії Габсбургів: Науково-документальне видання.- К.: Темпора, 2008. - 382 с.)

Вільгельм-Франц Лютрінген фон Габсбург (1895-1948), широко знаний як воєначальник, політик, письменник Василь Вишиваний, – це, безперечно, одна з найцікавіших постатей в історії українського національно-визвольного руху та державотворчих змагань. Йому як правнучатому небожеві імператора Австро-Угорщини Франца-Йосифа I, що правив у 1848-1916 рр., та двоюрідного племінника останнього австрійського імператора та угорського короля Карла I (владарював у 1916-1918 рр.), пророкували український престол у разі поразки Росії в Першій світовій війні. Проте Вільгельм Габсбург засвідчив свою жагу бачити Україну вільною й незалежною ні від яких імперій, став одним з найпалкіших борців за утвердження УНР.

Про Василя Вишиваного написано вже чимало наукових праць, неодноразово потрапляв він як історична постать і на сторінки художніх творів. Але в багатьох публікаціях такими частими були всілякі фальсифікації та перекручення, котрими надто відзначалася радянська доба, що й сьогодні лишається актуальною потреба в об'єктивному й усебічному осмисленні діяльності цієї видатної особи. Серед авторів, що захоплювались подвижництвом Вільгельма Габсбурга та його жертовністю в ім'я нашої Вітчизни, слід назвати Н.Гірняка, Д.Донцова, П.Карманського, Ф.Мелешка, Р.Новосада, Ф.Погребенника... І до сьогодні час від часу в періодиці з'являються статті В.Бойченка, І.Веремєєва, І.Головацького, А.Криворотька, А.Поліщук, Л.Портнової, М.Роженка, Л.Стрельської, в яких окреслюються ті чи інші іпостасі поета і воїна.

Відкривається книга Ю.Терещенка та Т.Осташко «Український патріот з династії Габсбургів» оглядом життя і політичної діяльності цього спадкоємця прадавнього августійшого роду. Текстові передують красномовний епіграф – слова, що належать самому Василеві Вишиваному: «І я уперто вірю в самостійність і соборність суверенности нашої, нам всім так милої держави України» [С.3]. Услід за власне монографічним дослідженням (С.3-108), автори подають документи та матеріали з даної проблематики (С.109-285), літературний доробок письменника – збірку «Минають дні» та нарис «Моя верба» (С.286-301), примітки (С.302-334), фотододаток (С.336-365), а також іменний покажчик (С.366-379).

У «Вступі до біографії» дослідники одразу ж наголошують на неабияких заслугах Василя Вишиваного перед Україною, адже йому «судилося вписати яскраву сторінку у драматичний перебіг національно-визвольної боротьби українського народу» [С.3]. Заінтригувавши таким чином читача, автори почасті звертаються до історії досліджуваної проблеми, апелюючи зокрема до праць Д.Донцова, який ставив В.Габсбурга в один ряд з такими діячами нашого відродження, як Є.Коновалець, М.Міхновський, С.Петлюра, П.Скоропадський, Ю.Тютюнник та ін. [С.3].

Ю.Терещенко та Т.Осташко вважають, що першовідкривачем сенсаційної долі Василя Вишиваного для широкого загалу в Україні став Роман Новосад, колишній студент Віденської музичної академії, котрий був особисто знайомий з ерцгерцогом і розділив із ним долю викраденого радянськими спецслужбами і приреченого на сталінські репресії –патріота-політв'язня. Дослідники називають і 26-е число журналу «Україна» за вересень 1992 року, де відбулася публікація спогадів цього унікального свідка, а пізніше подані й уривки з мемуарів самого В.Габсбурга. Проте чомусь Ю.Терещенко та Т.Осташко лишають поза увагою значно давніший видрук на сторінках тієї ж «України» дійсно сенсаційного матеріалу Ольги Пресіч «Український поет Вільгельм фон Габсбург» (5-е число за березень 1991 року), до якого було додано й одинадцять віршів із збірки «Минають дні» (майже її половину). Тому слід віддати належне й цій авторці, якої дослідники навіть не згадують. Хоча, безсумнівно, Р.Новосад зробив дуже багато для поширення правдивої інформації про В.Вишиваного і не тільки на сторінках «України» – досить згадати хоча б його детальну розвідку в альманасі «Зона»

(1995, № 5) про подробиці смерті подвижника в Київській тюрмі.

У розділі «Початки української свідомості» автори монографії простежують витoki українофільства В.Габсбурга. Звідки вони у австрійського аристократа, що народився на берегах Адріатики, в Далматії? Хоча його мати – Марія-Терезія, герцогиня Тосканська говорила в родині італійською, а батько – Карл-Стефан-Євген-Віктор-Фелікс-Марія Габсбург-Льотрінген своєю рідною німецькою, Вільгельм ще чотирнадцятилітнім підлітком, потрапивши в середовище гуцулів, просто закохався в звичаї, природу, мову, пісні українців. А в 1915 році – по закінченні Військової академії імені Марії-Терези – він потрапив як офіцер до 13-го уланського полку австро-угорської армії, більшість якого склали українці. Спілкування з ними поглибило симпатії В.Габсбурга до нашого народу, допомогло гарно засвоїти мову, читати твори Т.Шевченка, Ю.Федьковича, І.Франка, В.Стефаника, М.Грушевського, Г.Хоткевича в оригіналі. А один з вояків-галичан подарував Вільгельмові сорочку-вишиванку, через яку нащадок імператорської династії ще більше поріднився з українським світом.

У ряді наступних розділів монографії, зокрема «На хвилі революції», «На чолі Українських Січових Стрільців» та інших, Ю.Терещенко та Т.Осташко простежують, як з В.Габсбурга формується щирий і послідовний борець за волю і державність нашого народу. Він свідомо йде на конфлікти зі своїм августійшим оточенням (розділ «Розрив з родиною») і протягом десятиліть не зрікається свого вибору – бути з українцями, допомагати їм усім, чим зможе.

Розділ «У 1920-1940-х роках» репрезентує В.Габсбурга-Вишиваного як супротивника більшовицького і нацистського режимів, як учасника руху Опору. Тож не була випадковістю розправа сталіністів над визначним діячем-патріотом (розділ «Викрадення ерцгерцога»), як і багатьма іншими борцями за незалежну Україну. Дослідники констатують: «Досі залишається невідомим місце поховання Василя Вишиваного – представника австрійського імператорського дому, українського військовика та поета. Можливо, його прах зберігає Биківнянський ліс під Києвом, де знайшли останній притулок тисячі українських політ'язнів... Але пам'ять має бути вшанована й увічнена Україною, якій він віддав своє життя» [С.97].

Особливу увагу в книзі привертають рідкісні публікації (автобіографія Василя Вишиваного; його мемуари «Українські Січові Стрільці з весни 1918 р. до перевороту в Австрії»; листування з баронами К.Гужковським, М.Васильком, митрополитом Андреем Шептицьким, генералом В.Петровим, журналістом М.Ганкевичем; текст розмови з архикнязем, занотованої письменником Я.Окуневським), а також узяті з архівів і видруковані слідчі матеріали (постанова про обрання запобіжного заходу щодо В.Габсбурга-Лотрінгена, постанова про арешт, протоколи допитів у Києві від 4, 5, 23 і 26 вересня та 5 жовтня 1947 року, постанова про пред'явлення звинувачення й саме обвинувальне заключення у справі арештанта, акт про його смерть). Завершують дослідники й упорядники цю документальну частину книги «Заключенням Військової прокуратури Київського військового округу у справі Вільгельма Габсбурга-Лотрінгена», згідно з яким у грудні 1989 році було знято звинувачення з цього діяча і таким чином відновлено справедливість щодо нього, як і багатьох інших жертв сталінських репресій.

Шанувальникам літературної творчості Василя Вишиваного Ю.Терещенко та Т.Осташко запропонували в своєму виданні повний передрук поетичної книги співця-вояка «Минають дні», що вийшла у Відні далекого 1921 року. І за це треба скласти їм окрему подяку. Адже така цілісна публікація, безперечно, стане у пригоді студентам-філологам і школярам, учителям-словесникам і науковцям, оскільки об'єднує тексти, які донедавна подавалися лише вибірково й спорадично в газетах, журналах, альманахах, антологіях, тож читачі таких видань не мали повного уявлення про раритетну збірку.

Книга Ю.Терещенка та Т.Осташко містить чимало розмаїтих та якісно відтворених світлин. Наприклад, знімок 1896 року, де маленького Вільгельма зображено в оточенні батьків, сестер Елеонори, Ренати-Марії та Матильди, братів Карла-Альбрехта й Лео-Карла. Або ж численні фотопортрети побратимів Василя Вишиваного з середовища січових стрільців (Д.Вітовський, М.Тарнавський, В.Старосольський, Н.Гірняк, Ф.Кікаль та ін.).

Південців зацікавляють світлини, пов'язані з перебуванням УСС на Херсонщині та Запоріжжі.

Високо оцінюючи книгу Ю.Терещенка та Т.Осташко, яка вдало реконструює замовчувані чи викреслені раніше сторінки історії та культури, державного поступу нашого народу, маємо висловити деякі зауваги. Чомусь ніде автори не обмовились, що це «перевидання», або «друге, доповнене видання», оскільки ще в 2002 році читач міг натрапити, наприклад, на рецензію Ігоря Набитовича, вміщену в журналі «Визвольний шлях» (№ 9), що стосувалась книги Ю.Терещенка та Т.Осташко з аналогічною назвою, але значно меншої формату, що з'явилась у 1999 році [1]. Крім того, як свідчать цитати з тієї монографії, наведені в згаданій публікації І.Набитовича, автори внесли певні правки до тексту. Тож, мабуть, доцільно було б зазначити, що це «змінене видання».

Викликають сумнів окремі синтаксичні конструкції, вжиті Ю.Терещенком та Т.Осташко в монографії 2008 року, котрі допускають двозначне витлумачення. Наприклад, «В.Габсбург поповнив собою той довгий **список українських патріотів, який складали вороги української незалежності і свободи**, починаючи від викраденого петровськими людоловами Андрія Войнаровського і закінчуючи підступно вбитими **більшовицькими агентами С.Петлюрою, Є.Коновальцем, Р.Шухевичем, С.Бандерою**» [С.97]. Через багатозначність слова «складала» виникає й інше (протилежне!) змістове навантаження фрази, а саме: «список українських патріотів складається з ворогів української незалежності і свободи», тобто виходить, що В.Габсбург одночасно належить і до числа патріотів, і до загалу ворогів української незалежності і свободи. Так само патріотів С.Петлюру, Є.Коновальця, Р.Шухевича та С.Бандеру шановні автори мимоволі обзивають «більшовицькими агентами». Тобто цю конструкцію слід було подати хоч би й так: «В.Габсбург поповнив собою той довгий список українських патріотів, понижених ворогами української незалежності і свободи, до якого увійшов Андрій Войнаровський, викрадений петровськими людоловами, а пізніше й С.Петлюра, Є.Коновалець, Р.Шухевич, С.Бандера, підступно вбиті більшовицькими агентами».

Відзначимо важливу деталь: книга 2008 року вийшла накладом 1000 примірників, Тож якщо попереднє видання 1999 року викладачам і студентам доводилось шукати «вдень з вогнем», то тепер чимало читачів зможуть порадіти зустрічі з життєписом Василя Вишиваного та його спадщиною. І ця зустріч обіцяє чимало цікавого. У Херсоні видання «Український патріот з династії Габсбургів» Ю.Терещенка й Т.Осташко можна придбати в Центрі української книги за адресою: проспект Ушакова, 39; тел.0662072206.

Р.С. Сучасним тавричанам ім'я Василя Вишиваного стало добре відомим з початку 1990-х років. Біографія, письменницька і політична діяльність нащадка роду Габсбургів, його твори репрезентувались у лекціях з «Літератури діаспори» та «Літературного краєзнавства», читаних на вчительських курсах у Херсонському РПО, а далі й в університетських аудиторіях. Неодноразово доробок поета ставав об'єктом студентських досліджень у рамках вивчення такого феномена як українська стрілецька поезія (курсіві та випускні роботи, реферати). У лютому 2006 року в Інституті філології та журналістики ХДУ засновано Літературну студію імені Василя Вишиваного (керівник – В.Загороднюк, літконсультант – І.Немченко, відповідальний секретар – В.Лубчак). Протягом 2007-2009 рр. вийшли три перших числа альманаху студійців «Вишиванка», де друкуються й матеріали про поета-патріота, а також його ліричні твори. Вже традиційним стало проведення на Херсонщині щорічного літературного конкурсу імені Василя Вишиваного. Серед його переможців – Тетяна Лісова, Ірина Дармошук, Степан Бурківець, Катерина Кривко, Христя Стусівець, Олена Кучерява, Михайло Зима, Вікторія Нетяга, Катерина Олеярник.

Хочеться сподіватись, що в недалекому майбутньому Василя Вишиваного-Габсбурга посмертно буде удостоєно звання Героя України. Це була б належна данина шани поетові, який жив, творив, боровся і загинув з думкою про державне буття нашого народу.

Література

1. Набитович Ігор. Ще одне відкриття Вільгельма Габсбурга – полковника Василя Вишиваного (Терещенко Ю., Осташко Т. Український патріот з династії Габсбургів.- К.:

Інститут Історії України НАН України, 1999. - 166 с.) // Визвольний шлях.- 2002.- Кн.9.- С.123-126.

Немченко І.В. Дивовижний життєпис Василя Вишиваного / Рец. / Іван Немченко// Вісник Таврійської фундації (ОВУД). – Випуск 6. – К.-Херсон: Просвіта, 2009. - С.286-292.